

KRATKO RAZDOBLJE DJELOVANJA TADIJE SMIČIKLASA U OSIJEKU

ZLATA ŽIVAKOVIĆ-KERŽE

J. J. Strossmayera 85
HR – 31 000 Osijek
zkerze@yahoo.com

Pregledni rad
Review article

Primljeno / Received: 15. 12. 2023.
Prihvaćeno / Accepted: 7. 1. 2024.

MARIJA BENIĆ PENAVA

Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju
Sveučilište u Dubrovniku
marija.benicpenava@gmail.com

ZVJEZDANA PENAVA BREKALO

Fakultet za odgojno–obrazovne znanosti
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
zpenavabrekalo@foozos.hr

Sažetak: Autorice u svom radu daju pregled prosvjetnih prilika u Osijeku u drugoj polovici 19. stoljeća, kada je Tadija Smičiklas, kao gimnazijalac s položenom maturom predavao povijest na Velikoj kraljevskoj gimnaziji u školskoj 1863./64. godini. To je vrijeme primjene nove školske osnove tzv. Nacrta za organizaciju gimnazija i realnih škola te nastanka osječke Velike realne gimnazije. U središnjem dijelu rada autorice daju osvrt na kratak Smičiklasov boravak u Osijeku, spominjući profesore u osječkoj gimnaziji i njegove suvremenike. U zaključnom dijelu ističu poseban doprinos Tadije Smičiklasa u počecima razvoja hrvatske historiografije, naglašavajući manje poznato kratkotrajno razdoblje njegova djelovanja u Osijeku.

Ključne riječi: Tadija Smičiklas, Osijek, Velika kraljevska gimnazija, druga polovica 19. stoljeća

UVODNE NAPOMENE

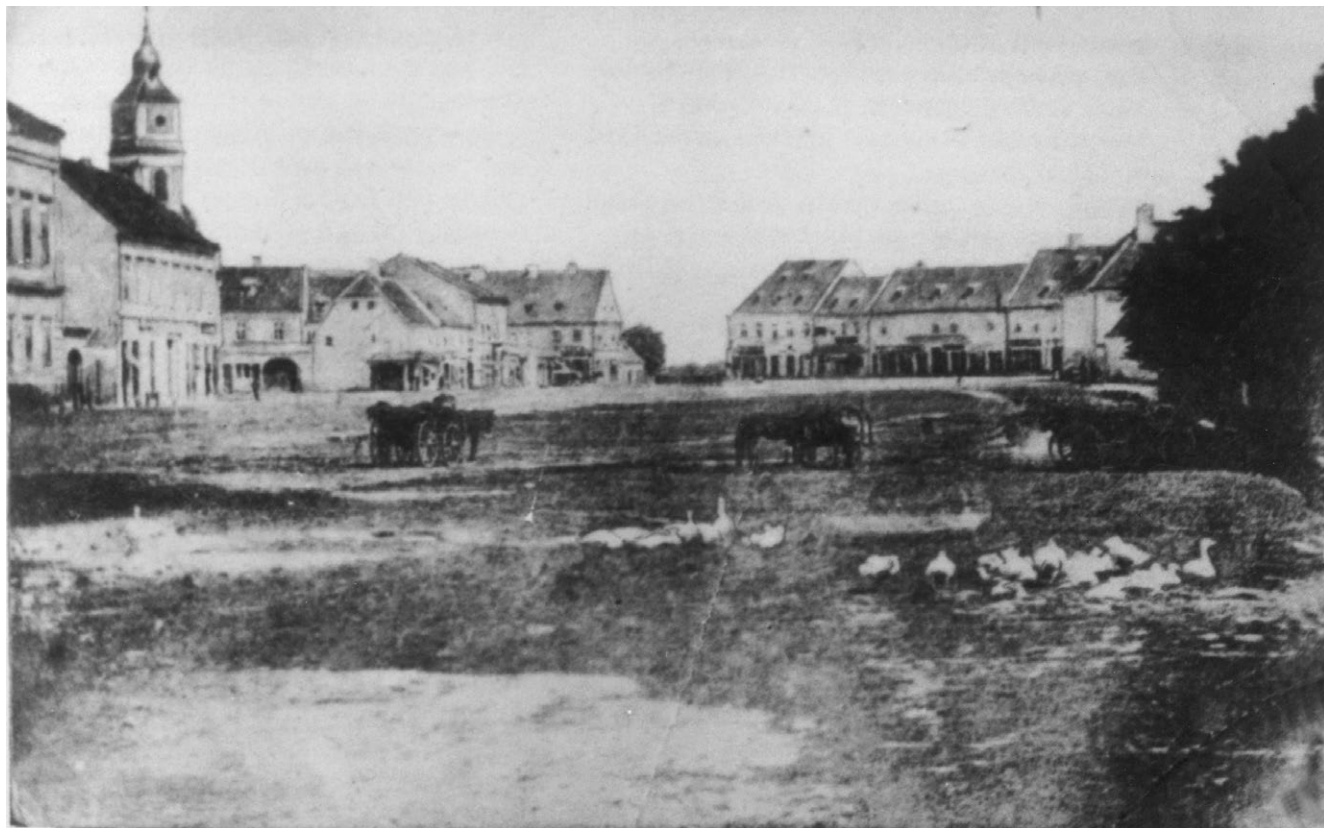
Osijek, kao upravno, političko, gospodarsko, prosvjetno, društveno, sportsko i vjersko središte, u 60-ima 19. stoljeća broji 17.247 stanovnika te se, kao najrazvijeniji gospodarski grad u Slavoniji, približava po broju stanovništva Zagrebu (koji tada ima 19.857 stanovnika).¹ Uz to, karakterizira ga značajna multikulturalnost zbog prisutnosti domicilnih Hrvata, ali i značajnog broja Nijemaca, Srba, Židova, Mađara i pripadnika drugih naroda. Ova raznolikost je bila značajna obilježja sla-

vonskih i srijemskih gradova, trgova i ostalih naselja u to vrijeme.²

Grad Osijek se sastoji od teritorijalno odvojenih cjelina: Donji grad, Tvrđa, Novi grad i Gornji grad. Tvrđa i dalje zadržava vojničko sjedište između Donjeg i Gornjeg grada te je podložna vojnim pravilima, što je rezultiralo životom njenih stanovnika (vojnika, obrtnika, trgovaca, nadničara i drugih) u izdvojenim uvjetima. Gornji grad s glavnom trgovačkom arterijom (Županijska ulica), prostranom županijskom palačom iz 1842. godine, Glavnim gornjogradskim trgom s baroknom

¹ Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo SRH, 1857 - 1971*. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1979.), str. 486, 487.

² Stanislav Marijanović, *Hrvatsko pjevačko društvo »Lipa« u Osijeku 1876 – 1986*. (Osijek: Hrvatsko pjevačko društvo »Lipa«, 1986.), str. 23-25: Vidi opširnije Lidija Barišić Bogišić, *O neslavenskom stanovništvu na vukovarskom i stanovništvu na vukovarskom području*. (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada, 2022.), str. 486, 487.

Slika 1. Glavni gornjogradski trg prve polovice 19. stoljeća

župnom crkvom sv. Petra i Pavla te velebnom židovskom sinagogom³ izgrađenom 1869. godine, predstavlja centralno središte upravnog, političkog, gospodarskog, društvenog, prosvjetnog, vjerskog i kulturnog života Osijeka.⁴

Svi navedeni dijelovi grada razvijali su se odvojeno, s jasno izraženim suparništvom između Gornjeg i Donjeg grada. Dok je Tvrđa bila popločena, opremljena kanalizacijom, javnim bunarima i vodovodom te je imala kuće s katovima i javnu rasvjetu, Gornji i Donji grad su imali ruralni izgled: prizemne kuće, velike vrtove, prašnjave ulice s otvorenim odvodnim kanalima umje-

sto kanalizacije te vrlo loše popločene ulice samo djelomično. Udaljenost od 3 do 4 km između dijelova grada nije mogla biti razmotrena s današnjeg stajališta jer u to vrijeme nije postojao gradski prijevoz - ni konjski, a kamoli električni tramvaji ili autobusi.

Automobili nisu bili uobičajeni, ceste nisu bile asfaltirane, a javna rasvjeta nije postojala. Zbog toga je komunikacija između navedenih dijelova grada bila posebno teška, budući da se Tvrđa nalazila »ugurana« između Donjeg i Gornjeg grada, što je dodatno otežavalo povezanost među njima.⁵

³ Kamen temeljac za Hram položen je 26. svibnja 1869. godine. Arhitekt sinagoge bio je Theodor Stern, a graditelj Alois Flombach. U povelji koja je stavljena u temelje sinagoge navedeni su darovatelji koji su osigurali izgradnju, i to: Hinko Eisner, Herman Eisner, Gustav Landsinger, Samuel Landsinger, Albert Spiller, Markus Spliller, Josip Springer, Samuel Spiller, Carl Spitzer, Salamon Schwartz, David Trenscher i Rudolf Ungar. Sinagoga je u vihoru Drugoga svjetskoga rata spaljena. Naime, u srpnju 1941. je podmetnut požar u sinagogi nakon što su iznesene materijalne vrijednosti. U podmetanju su sudjelovali pojedinci iz organizacije Deutsche Jugend te iz redova pripadnika Njemačke narodne skupine i ustaša. Dok je pred sinagogom okupljena »razularena rulja urlala« protiv Židova i promatrala sinagogu u plamenu, nekoliko vatrogasnih kola i vatrogasaca gornjogradskog i donjogradskog Dobrovoljnog vatrogasnog društva stajalo je u blizini i budno pazilo da se požar ne proširi na okolne nežidovske zgrade. Pošto su njemački vojnici sprečavali gašenje požara, sinagoga je posve izgorjela, a ostali su samo zidovi. Vidi opširnije: Zlata Živaković-Kerže, *Židovi u Osijeku: (1918. – 1941.)* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Osijek: Židovska općina, 2005.), str. 140-142; Zlata Živaković-Kerže, *Stradanja i pamćenja: holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Osijek: Židovska općina, 2006.), str. 30-32.

⁴ Zlata Živaković-Kerže, *Urbanizacija i promet grada Osijeka na prijelazu stoljeća (1868. – 1918.)* (Osijek: Društvo za hrvatsku povijesnicu, 1996.), str. 15-26.

⁵ Ive Mažuran, *Grad i tvrđava* (Osijek: Grafika; Agencija za obnovu osječke Tvrđe; Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 2000.), str.

Slika 2. Pogled na središnji trg u Tvrđi

Slika 3. Živost plovidbe po rijeci Dravi

Blagajnu grada kojeg je vodio gradonačelnik Alojzije Schmidt najviše su punile dacarske pristojbe, maltarina i skelarina. Maltarina se ubirala na maltama (mitnicama), odnosno na mjestima gdje su se ubirale posebne daće od prolazećih kola i prevožene ili prenesene robe. Bez obzira na broj mitnica, maltarina se plaćala samo jednom. Skelarina se naplaćivala prilikom prelaska preko Drave skelom, bez obzira na to jesu li to bili pješaci, konji ili kola. Vinski prirez se plaćao na uvezeno vino, također i od seljaka koji su svoje vino dovozili u grad radi prodaje. Naplaćivala se i vinska daća, a visina ove daće ovisila je o veličini bačve. Ovu daću plaćali su i građani koji su točili vino iz vlastitih vinograda. Prihodi od ovih pristojbi koristili su se za troškove javne rasvjete i održavanje općinskih cesta.

Bregovinu ili kazukarinu plaćalo se za svaku lađu, šajku, flos kada su pristali uz obalu Drave, uključujući natovarene čamce i vodenice. Sredstva prikupljena na ovaj način korištena su za izgradnju i održavanje taraca u Tvrđi i Gornjem gradu. Porez na nepokretnu imovinu (kuće i zemljišta) također je bio sredstvo punjenja gradske blagajne. Povremeno su se javljali i drugi oblici oporezivanja poput glavarine i poreza na imovinu, ovisno o konkretnim situacijama.⁶

Plovidba rijekom Dravom je započela 1862. godine, unatoč nizu problema koji su je činili neprikladnom, kao što su višekratni pretovari robe, prisutnost drugih sporednih plovnih ruta koje su usporavale trgovačke

tokove te učestale poplave Drave. Unatoč tim izazovima, plovidba je različitim vrstama plovila ipak funkcionirala, više nizvodno nego uzvodno, prilagođavajući se uvjetima plovidbe. Pri tome su plovila bila prilagođena uvjetima takove plovidbe. Šezdesete godine 19. stoljeća obilježile su promjene u svakodnevnom životu i radnim uvjetima unutar građanske ekonomske i intelektualne elite. Došlo je do transformacija u uvjetima poslovanja, načinu rada te u stavovima prema poslu - od tradicionalnih prema modernijim pristupima. Došlo je do transformacija u načinu poslovanja, te u stavovima prema poslu - od tradicionalnih prema modernijim pristupima.⁷

Obrazovni sustav i prosvjetne prilike u Osijeku

U razvoju modernog društva, obrazovanje predstavlja ključnu komponentu koja se koristi kao mjerilo uspješnosti tog društva. Glavno središte za stjecanje obrazovanja u obrazovnom sustavu je škola. U razdoblju njihovog nastanka, gimnazijsko obrazovanje je bilo pod vodstvom crkvenih redova, poput isusovaca i franjevaca. Međutim, od druge polovice 19. stoljeća, škole prelaze u svjetovne ruke, što rezultira značajnim promjenama unutar obrazovnog sustava.

Nakon 1850. godine, došlo je do uvođenja *Nacrta za organizaciju gimnazije i realnih škola*, koji je propisao austrijski ministar prosvjete, grof Leo Thun. Prema

7-147.

⁶ Rudolf Horvat, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj* (Zagreb: AGM; Hrvatska gospodarska komora, 1994.), str. 65-70.; Zlata Živaković-Kerže, *S tradicionalnih na nove puteve: trgovina, obrt, industrija i bankarske ustanove grada Osijeka na prijelazu stoljeća od godine 1868. do 1918.* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, podružnica za povijest Slavonije, Srijeme i Baranje; Osijek: Društvo za hrvatsku povijesnicu, 1999.), str. 141, 143-166.

⁷ Zlata Živaković-Kerže, »Plovní put Savom i Dravom (osvrt na kraj 18. stoljeća i u 19. stoljeću)«, *Hrvatske vode 17/68* (Zagreb, 2009), str. 140-144.

tom nacrtu, dvogodišnji filozofski studij je ukinut, a njegovi su predmeti preneseni u gimnaziju. Gimnazija je proširena s 6 na 8 razreda, što je obuhvaćalo četiri niža i četiri viša razreda. Niža ili mala gimnazija dobila je zadaću pružiti obrazovanje koje je osposobljavalo učenike za prelazak u višu ili veliku gimnaziju, kao i za praktična zanimanja poput službenika, pisara i drugih srodnih zanimanja.⁸

U Osijeku se nalazila Velika gimnazija, smještena u Tvrđi, koja je bila najstarija i najuglednija gimnazija u tom području. Tijekom 19. stoljeća je promijenila nazive te je bila poznata kao Kraljevska gimnazija osječka, Cesarska kraljevska gimnazija osječka, Cesarska kraljevska državna gimnazija osječka te Kraljevska velika gimnazija u Osijeku. Zadnji naziv je bio najdulje u upotrebi. Često su ju nazivali i humanističkom gimnazijom kako bi se razlikovala od drugih realnih gimnazija. Do 1848. godine, u gimnaziji se pisalo latinskim jezikom, a od školske godine 1849./50. latinski jezik je postao samo predmetni, a mađarski jezik je nestao iz školskog programa. Tijekom apsolutističkog razdoblja, od 1854./55. do 1859./60., njemački jezik je bio nametnut kao obvezi jezik u školi.⁹

Thunova reforma je također uvela predmetnu nastavu u gimnaziju. Gimnazija dobiva svjetovno obilježje, svećenike postupno zamjenjuju svjetovni profesori te se na kraju 8. razreda polagao ispit zrelosti (matura), putem kojeg su gimnazijalci stjecali pravo upisa u visokoobrazovne ustanove. Na temelju tih promjena, u Velikoj gimnaziji otvoren je sedmi razred u školskoj godini 1853./54., a osmi razred u školskoj godini 1854./55. Tada je organiziran i održan ispit zrelosti. Franjevci, koji su vodili gimnaziju od 1788. godine, napuštaju gimnaziju nakon školske godine 1855./56. Tada gimnazija postaje svjetovna institucija, odnosno Kraljevska velika gimnazija s javnim statusom.¹⁰

Godine 1862., u gradskoj skupštini, pokrenuta je inicijativa za osnivanjem dvorazredne realke, na što je odgovor Kraljevskog namjesničkog vijeća bio da bi ta institucija trebala biti trirazredna. Njihov prijedlog je

Slika 4. Pogled na Tvrđu

bio sljedeći: *Trirazredna realka mogla bi se spojiti s nižom gimnazijom, tako da budući realci i gimnazijalci sve nauke u 1. i 2. razredu zajedno uče; u 3. bi razredu gimnazijalci nastavili učiti latinski jezik i počeli učiti grčki.*¹¹ Tada je to jedina osječka gimnazija smještena u Tvrđi i u njoj su se školovali dječaci iz svih dijelova grada Osijeka. Nastava je počinjala u 9.00 sati zbog vojnih odredbi koje su regulirale Tvrđu. Naime, Tvrđa je bila opasana zidinama s četiri vrata/kapinja¹² koja su se zatvarala sa zalaskom sunca i otvarala s izlaskom sunca, pa je početak nastave bio prilagođen tzv. zimskom vremenu. Škola je slijedila nastavni plan i program realke, a bili su zastupljeni sljedeći predmeti: vjeronauk, hrvatski jezik, njemački jezik, zemljopis, povijest, matematika, mjerstvo i crtanje, prirodopis, fizika, kemija, prostoručno risanje i krasnopis.¹³ U to vrijeme i dalje je postojala značajna teritorijalna podjela gradskih cjelina - Gornji grad, Tvrđa s Novim gradom i Donji grad. U gradu nije postojao javni gradski prijevoz, pa su učenici dolazili u školu pješice kroz prašnjave ili blatne putove, jer tvrdih i uređenih cesta u gradu, osim u Tvrđi, tada nije bilo.¹⁴

⁸ Zlata Živaković-Kerže, Marija Benić Penava, Zvezdana Penava Brekalo, »Zakoni o pučkim školama – njihova provedba i značenje (Osvrt na područje Vojne krajine, tj. Banske Hrvatske)«, *Cris*, br. 1/2022., Križevci 2022., 36-38; Stjepan Sršan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine* (Osijek: Državni arhiv 2009.), str. 16, 17.

⁹ Ljuba Radman, Nada Lagumdžija, »Tragovima zapisa o prošlosti Učiteljske škole u Osijeku (1893.-1965.)«, u: Julio Matinčić, Dubravka Hackenberger (urednici), *Učiteljska škola u Osijeku. Ravnatelji, profesori i maturanti 1893.-1965.* (Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, 2004.), str. 9-36.

¹⁰ Tomo Matić, *Osječka humanistička gimnazija od osnutka do godine 1848.: prilog za povijest srednjih škola u Hrvatskoj* (Zagreb: Nadbiskupska tiskara, 1937.), str. 24-26; Stjepan Sršan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine* (Osijek: Državni arhiv 2009.), str. 21.

¹¹ Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas* (Zagreb: Naklada Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb 1910.), str. 342.

¹² Danas su sačuvana jedino sjeverna vrata, tzv. Vodena vrata.

¹³ Radman, Lagumdžija, »Tragovima zapisa o prošlosti Učiteljske škole u Osijeku (1893.-1965.)«, str. 15.

¹⁴ Marijanović, *Hrvatsko pjevačko društvo »Lipa« u Osijeku 1876 – 1986.*, str. 7-17.

TADIJA SMIČIKLAS I SUVREMENICI NJEGOVA OSJEČKOG DJELOVANJA

Iako je Osijek imao iznimno dugu višestoljetnu tradiciju obrazovanja, do sedamdesetih godina 19. stoljeća nedostajalo je stručnog kadra, učitelja i profesora. Tako su istaknuti pojedinci iz javnog i kulturnog života Kraljevine Hrvatske i Slavonije, poput Tadije Smičiklasa i Isidora Kršnjavoga, predavali povijest u Osijeku bez postignutog odgovarajućeg stupnja obrazovanja. Nakon završene gimnazije u Zagrebu Tadija Smičiklas, bio je imenovan dopisom Namjesničkog vijeća u Zagrebu od 27. ožujka 1863. namjestnim učiteljem na osječkoj Velikoj kraljevskoj gimnaziji. Govorio je hrvatski i njemački jezik. Službu je započeo 1. travnja 1863. godine. Imao je završenu osmogodišnju gimnaziju s položenim ispitom zrelosti, pa mu je nedostajalo *zakonito osposobljavanje niti sveučilišnog trogodišta*. Početkom listopada 1864. dobio je trogodišnji dopust te napustio Osijek kako bi studirao povijest na Sveučilištu u Pragu. Troškove školovanja pokrivala je Hrvatsko-slavonska naukovna zaklada.¹⁵ Nakon studija povijesti i zemljopisa u Pragu, te diplomiranja povijesti u Beču 1869. godine Smičiklas je nastavio raditi kao profesor povijesti i hrvatskog jezika u riječkoj gimnaziji, pa Velikoj gimnaziji u Zagrebu, ne vrativši se u Osijek.

Malo je toga ostalo zapisano o Smičiklasovu djelovanju u Osijeku. Bila je izuzetno oštra zima u školskoj godini 1863./64. kada je Tadija Smičiklas predavao u osječkoj Kraljevskoj gimnaziji. Tijekom cijelog siječnja 1864. zabilježena je iznimno niska temperatura od -24°C, što je rezultiralo nedostatkom ogrjevnog drva te je nastava nekoliko puta bila prekinuta. Prema Ljetopisu osječkih franjevaca i kapucina, kasnije tijekom te iste godine, u gradu je vladala velika nestašica i visoki troš-

Slika 6. Franjevački samostan i crkva Sv. Križa

kovi namirnica, koji su bili uzrokovani sušom i slabom godinom. Na kraju školske godine, 28. srpnja 1864., školska mladež Velike gimnazije prisustvovala je misi zahvalnici kod franjevaca u crkvi sv. Križa prije odlaska na školske praznike.¹⁶

Gotovo istovremeno sa Smičiklasom, od 8. listopada 1863. u Osijeku je počeo raditi i Isidor Kršnjavi, povjesničar umjetnosti, akademski slikar te predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade u Zagrebu tijekom posljednjeg desetljeća 19. stoljeća. U gradu na Dravi se pojavio naredbom Namjesničkog vijeća od 6. listopada te godine, nakon što je imenovan

Gymnasium:		mit		Classen.							
Vor- und Zuname.	Waterland, Geburtsort, Jahr und Tag der Geburt.	Relig., verheiratet oder Wittwer.	Geistlich oder weltlich.	Zurückgelegte Studien; Beschäftigung und Dienstleistung vor der Anstellung als Lehrer.	Ehre und jede folgende Anstellung im Lehramt; Dauer derselben; Anführung des Datums und der Zahl des Anstellungsbefehles.	Vortrag.	Stens.	Lehrfach.	Glässe und wöchentliche Stunden-Zahl.	Anmerkungen.	
Tadija Smičiklas	Hrvatska, Vojvoda Krajina, Kostovo, 1. listopada 1842	ne	svjet.	Gimnazija od 8 razredak u istom mjestu gdje je odmah nastupio učiteljsko.	Dopisom izdati od k. Namjesničkog vijeća od 27. ožujka 1863. da nastupa učiteljski na Velikoj kraljevskoj gimnaziji u Osijeku od 1. travnja 1863.	M. J. a. v.	hval.	svet. križ.	12	Kerma je u zakonitoj osposobljavanja niti sveučilišnog trogodišta. Govori hrvatski i njemački.	

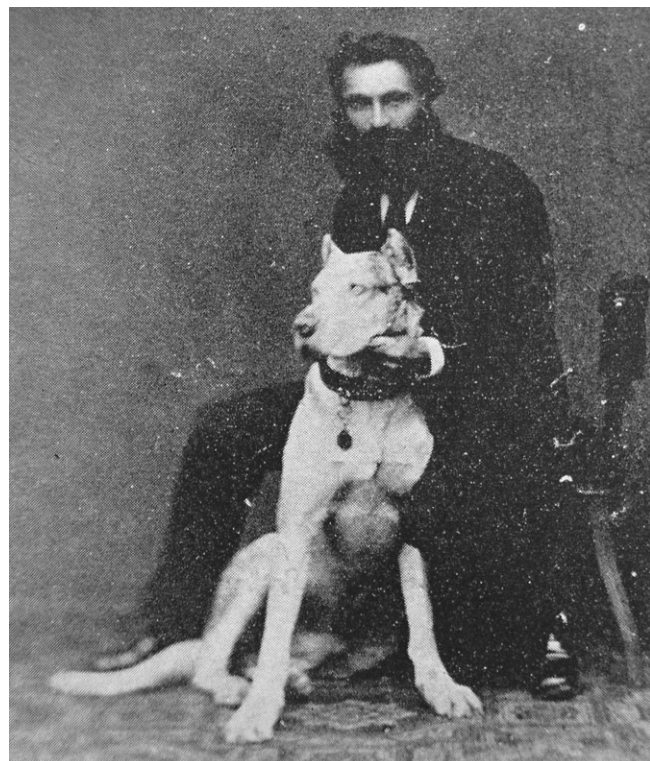
Slika 5. Iz Matice i sposobnika za učitelje Velike kr. gimnazije u Osijeku

¹⁵ HR-Državni arhiv u Osijeku (dalje: HR-DAOS)-157, Velika kr. gimnazija u Osijeku, Matice učitelja, knjiga 113 (1861. - 1871.).
¹⁶ Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi 1868. – 1945.* (Osijek: Povijesni arhiv, 1993.), str. 199, 336.

namjestnim učiteljem na osječkoj Kraljevskoj gimnaziji. Službu je preuzeo dva dana nakon imenovanja. Isidor Kršnjavi je završio nižu gimnaziju u Zagrebu i višu gimnaziju s položenim ispitom zrelosti, koju je završio u Vinkovcima. Nakon završene gimnazije, odmah je preuzeo ulogu učitelja, ali nije imao zakonito obrazova-

Slika 7. Gornji grad 60. godina 19. stoljeća

Slika 8. Isidor Kršnjavi u osječkoj sredini

nje niti završeno trogodišnje sveučilišno obrazovanje. Za razliku od Smičiklasa, proveo je gotovo tri godine na navedenoj gimnaziji, do kraja rujna 1866., kada je dobio trogodišnji dopust za studiranje na Sveučilištu u Beču i napustio osječku gimnaziju krajem rujna.¹⁷

Tijekom Smičiklasova rada u osječkoj gimnaziji, u kolovozu 1865. ban Josip Šokčević posjetio je grad na Dravi i odsjeo kod baruna Prandaua u Gornjem gradu. Tu su ga pozdravili službenici županije, grada i vojske. Također je Josip Juraj Strossmayer, biskup bosanski, đakovački i srijemski, u nekoliko navrata posjećivao u Osijek na putu prema Beču i Zagrebu. Godine 1866. godine, biskup Strossmayer se vratio parobrodom u Osijek te iz Osijeka, putovao u Đakovo. Prema zapisu osječkih franjevaca od 25. svibnja, 1866. godina bila je hladna a mraz je nanio veliku štetu vinogradima, kukuruзу i ostalim usjevima.¹⁸

Franjo pl. Marković, potonja istaknuta osoba u hrvatskom društvenom, političkom, kulturnom i prosvjetnom životu, imenovan je namjesnim učiteljem na Velikoj kr. gimnaziji u Osijeku odlukom Namjesničkog vijeća u Zagrebu od 13. listopada 1866. Službovao je u toj gimnaziji do 1. veljače 1867. godine, nakon čega je otišao u Zagreb. Kada je stigao u Osijek, već je završio osmogodišnju gimnaziju s položenim ispitom zrelosti u Zagrebu. Također, završio je četverogodišnji studij u Beču, na kojem je diplomirao latinski, grčki, i slavensku filologiju te filozofiju. Pri dolasku u Osijek, bio je položio učiteljski ispit. Svjedodžbom c. kr. ispitnog povjerenstva u Beču od 16. svibnja 1867., stekao je kvalifikacije za poučavanje latinskog jezika na nižoj gimnaziji te grčkog i hrvatskog jezika na cijeloj gimnaziji koristeći njemački i hrvatski jezik kao nastavne jezike.¹⁹

Suvremenici Smičiklasovog djelovanja u Osijeku su bili Pajo Kolarić (1821.–1876.), značajna osoba glazbenog života u gradu i prvi mjesni školski nadzornik Glavne gornjogradske učione, kao i učitelji na Gradskoj risarskoj školi poput Huga Conrada Hötendorfa (1807.–1869.) i Adolfa Ignja Waldingera (1843.–1904.). U gospodarskom životu, među najznačajnijima bili su trgovac Julius Miskolczyja, otac spisateljice Vilme Vukelić, poduzetnik Martin Szödeny, pivar Cajetan Šeper, tvorničar Adam pl. Reisner i drugi te arhitekti i graditelji Teodor Stern, Alois Flanbach, Josip pl. Vancaš, Karlo Klausner i drugi.²⁰

¹⁷ HR- DAOS-157, Velika kr. gimnazija u Osijeku, Matice učitelja, knjiga 113 (1861. - 1871.).

¹⁸ Sršan, *Osječki ljetopisi 1868. – 1945.*, str. 199-201.

¹⁹ Sršan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*, str. 59.

²⁰ Zlata Živaković-Kerže, Marija Benić Penava, Zvezdana Penava Brekalo, » Ekonomske, društvene i prosvjetne prilike u Osijeku u vrijeme Paje Kolarića (1821. – 1876.)«, u: Jasna Šulentić Begić, Blanka Gigić Karl, Damir Šebo, (urednici) *Pajo Kolarić i njegovo doba: Zbornik radova s Međunarodnog interdisciplinarnog umjetničko- znanstvenog skupa* (Osijek: Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, 2022.), str. 48-69.

UMJESTO ZAKLJUČKA

O samom radu i djelovanju Tadije Smičiklasa u Osijeku, gotovo da nema značajnijih zapisa, za razliku od djelovanja Ferde Šišića u Osijeku, koji je na Velikoj realnoj gimnaziji predavao nekoliko desetljeća kasnije od 1894. do 1903. godine. U nedostatku značajnih zapisa o Smičiklasovom radu, iz dnevnih zapisa se može zaključiti da je početniku bez odgovarajuće spremne, rad u gimnaziji bio izazovan. Proces ocjenjivanja učenika sastojao se od nekoliko komponenti. Prva se odnosila na poznavanje nastavnih sadržaja pojedinih školskih predmeta, pri čemu je Smičiklas predavao povijest. Ocjene su varirale od izvrsnog, veoma dobrog, dobrog, dovoljnog, nedovoljnog pa do sasvim nedovoljnog. Izvrstan je označavao iznimno dobar uspjeh iznad potreba škole, dok je veoma dobar zahtijevao ispunjenje svih školskih zahtjeva za znanjem. Ocjena dobar označavala je solidno i zadovoljavajuće znanje, dok je dovoljan bio minimalni zahtjev za prelazak u sljedeći razred. Ocjene »nije dovoljan« i »sasvim nedovoljan« značile su da učenik nije prošao.

Drugu komponentu ocjenjivanja činilo je vladanje, s ocjenama od uzorno, pohvalno, prema propisima, pokudno do loše. Marljivost je predstavljala treću komponentu s ocjenama osobita, postojana, dostatna, nejednaka i slaba. Konačno, vanjski izgled pismenih sastavaka činio je četvrtu komponentu, s mogućim ocjenama: lijepo, čisto i neuredno.²¹

Smičiklas, autor prve kritičke sinteze hrvatske povijesti doprinio je počecima razvoja hrvatske historiografije. Bavio se povijesnim istraživanjima u izazovnom razdoblju 19. stoljeća koji je obilježio kompleksno pitanje nacionalnog identiteta. Svoju karijeru je započeo kao gimnazijski profesor, i to kao gimnazijalac u Osijeku. Iako je Tadija Smičiklas kratko djelovao kao profesor povijesti i hrvatskog jezika u osječkoj gimnaziji, utjecao je na rad kolega povjesničara koji su nastavili predavati na osječkoj gimnaziji, poput Ferde Šišića, te Rudolfa Horvata i Josipa Bösendorfera. Ugledni povjesničari su svojim radom nastavili unaprjeđivati gimnazijsko obrazovanje u Osijeku.

A BRIEF PERIOD OF TADIJA SMIČIKLAS' ACTIVITY IN OSIJEK

Summary

In this paper the authors provide an overview of educational opportunities in Osijek in the second half of the 19th century, when Tadija Smičiklas, as a grammar school student with completed state matura exam, taught history at the Great Royal Grammar School in the school year 1863/1864. It is the time of the implementation of the so-called new principles of schooling – the so-called Draft for the organization of grammar schools and vocational schools and the establishment of Osijek's Great Grammar School. In the central part of the paper the authors give an overview of Smičiklas' short life period in Osijek, mentioning the professors at the Osijek Grammar School and his contemporaries. In the final part of the paper the authors emphasize the special contribution of Tadija Smičiklas in the beginnings of the development of Croatian historiography, emphasizing the lesser-known brief period of his activity in Osijek.

Keywords: Tadija Smičiklas, Osijek, Great Royal Grammar School, second half of the 19th century

---

²¹ HR- DAOS-157, Velika kr. gimnazija u Osijeku, Matice učitelja, knjiga 114 (1882. - 1905.).